ЗАМОНАВИЙ ДАРСНИ ИНТЕРАКТИВ ТАЪЛИМ АСОСИДА ТАШКИЛ ЭТИШ: ЎҚУВЧИ ФАОЛЛИГИ, МУСТАҚИЛ ФИКРЛАШ ВА ТАЪЛИМ СИФАТИНИ ОШИРИШ ОМИЛЛАРИ

Xaydarov Ismoil Olloqulovich
O‘zbekiston respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti dotsenti

Аннотация: Мақолада замонавий дарсларни интерактив таълим асосида ташкил этишнинг педагогик ва психологик асослари, ўқувчиларнинг билиш фаоллигини ошириш, мустақил фикрлашини ривожлантириш ва таълим жараёнида ўзаро ҳамкорликни таъминлаш масалалари ёритилган. Интерактив таълимнинг «Ақлий ҳужум», «Кластер», «Жигсо», кейс-стади, баҳс-мунозара ва лойиҳавий таълим каби методларининг имкониятлари таҳлил қилинган. Шунингдек, мазкур методларни дарс мақсадига мувофиқ танлаш, ўқувчиларнинг ёш ва индивидуал хусусиятларини ҳисобга олиш, билимларни баҳолаш ва самарали қайта алоқа ўрнатиш бўйича амалий тавсиялар берилган.

Калит сўзлар: замонавий дарс, интерактив таълим, таълим сифати, ўқувчи фаоллиги, мустақил фикрлаш, ҳамкорликда ўқитиш, педагогик технология, танқидий фикрлаш, баҳолаш, қайта алоқа.

Кириш

Бугунги кунда Ўзбекистонда таълим тизимини тубдан такомиллаштириш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бирига айланган. «Таълим тўғрисида»ги Қонун (2020 йил, ЎРҚ-637) ва Халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси (ПФ-5712, 2019 йил) ўқувчиларда фақат билим эмас, балки мустақил фикрлаш, ижодкорлик, ҳамкорликда ишлаш ва ҳаётий кўникмаларни шакллантиришни талаб қилади [1, 2].

Ҳозирги кунда таълим тизими олдида турган муҳим вазифалардан бири — нафақат муайян билим ва маълумотларга эга бўлган, балки уларни амалиётда қўллай оладиган, мустақил фикрлайдиган, муаммоларга ечим топадиган ва жамоа билан ҳамкорликда ишлайдиган шахсни тарбиялашдир.

Шу нуқтаи назардан, дарсларни интерактив таълим асосида ташкил этиш долзарб педагогик масалалардан бири ҳисобланади.

Ушбу муаммо юзасидан Ўзбекистонда ҳам педагогик технологиялар, инновацион таълим ва ўқув жараёнида интерактив усуллардан фойдаланиш масалалари бўйича ўқув-методик адабиётлар яратилган. Жумладан, Н.Н.Азизхўжаеванинг «Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат» қўлланмасида педагогик технологиялар, ўқитувчининг касбий маҳорати ва

таълим жараёнини ташкил этиш масалалари ёритилган [3]. Н.А. Муслимов, М.Ҳ. Усмонбоева, Д.М. Сайфуров ва А.Б. Тўраевнинг «Инновацион таълим технологиялари» ўқув-методик қўлланмасида эса инновацион технологиялар ва уларни таълим амалиётида қўллашга доир ёндашувлар тизимлаштирилган [4].

Интерактив усулларни дарс жараёнига татбиқ этиш масаласи Р. Ишмуҳамедовнинг «Ўқув жараёнида интерактив услублар ва педагогик технологияларни қўллаш услубияти» номли методик ишида ҳам бевосита кўриб чиқилган [5]. Ж.О. Толипованинг педагогик технологиялар ва дўстона таълим муҳитини шакллантиришга бағишланган иши ҳам мазкур йўналишдаги методик манбалар қаторига киради [6]. Ушбу нашрлар Ўзбекистон таълим амалиётида ўқувчилар фаоллигини ошириш, ҳамкорликка асосланган ўқитишни ташкил этиш ва педагогик технологияларни мақсадли қўллаш масалаларига эътибор қаратилганини кўрсатади.

Меъёрий-ҳуқуқий жиҳатдан «Таълим тўғрисида»ги Қонун ва халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси таълим сифатини ошириш, таълим мазмуни ва усулларини такомиллаштириш учун умумий асос яратади [1; 2]. Бироқ ушбу ҳужжатларни интерактив методларнинг муайян тури самарадорлигини исботловчи эмпирик тадқиқот сифатида талқин қилмаслик лозим. Шунингдек, юқорида келтирилган манбалар Ўзбекистондаги барча тадқиқотларни қамраб олмайди; улар мавзуга дахлдор илмий-методик адабиётларнинг танланган намунасидир.

Замонавий жамиятда ахборот ҳажмининг ортиши, рақамли технологияларнинг кенг тарқалиши ва меҳнат бозоридаги ўзгаришлар таълим жараёнига ҳам янгича талабларни қўймоқда. Энди ўқувчи фақат тайёр маълумотни қабул қилувчи эмас, балки билимни изловчи, таҳлил қилувчи, савол берувчи ва ўз хулосаларини асослай олувчи фаол иштирокчи бўлиши зарур.

Интерактив таълим ўқитувчи ва ўқувчилар, шунингдек, ўқувчиларнинг ўзаро фаол мулоқоти ва ҳамкорлигига асосланади. Бундай ёндашувда билим фақат тайёр ҳолда тақдим этилмайди, балки савол-жавоб, мунозара, кузатиш, муаммоли вазиятларни ҳал қилиш ва амалий фаолият орқали ўзлаштирилади.

Бироқ интерактив таълимни дарсда шунчаки гуруҳларга бўлиниш ёки турли ўйинлардан фойдаланиш билан тенглаштириб бўлмайди. Унинг самарадорлиги, аввало, таълим мақсадининг аниқ белгиланиши, методнинг тўғри танланиши ва ўқувчиларнинг мазмунли фикрий фаолиятга жалб қилинишига боғлиқ.

Мақоланинг мақсади — интерактив таълимнинг имкониятларини илмий-педагогик нуқтаи назардан ёритиш ҳамда ўқитувчилар учун уни амалиётда қўллашга доир тавсияларни ишлаб чиқишдан иборат.

Методологик изоҳ. Мақола назарий-таҳлилий ва методик тавсиявий хусусиятга эга: унда илмий манбалар таҳлил қилиниб, дарсни ташкил этишга

доир таклифлар умумлаштирилган. Муаллиф томонидан мустақил тажриба-синов тадқиқоти ўтказилмагани учун маҳаллий ўқувчилар бўйича статистик натижалар ёки самарадорлик фоизлари келтирилмайди.

1. Интерактив таълимнинг моҳияти ва педагогик аҳамияти

«Интерактив» тушунчаси ўзаро таъсир ва фаол мулоқот билан боғлиқ. Таълим жараёнида бу тушунча ўқитувчи ва ўқувчиларнинг биргаликдаги билиш фаолиятини, ўзаро фикр алмашишини ва умумий таълим мақсадига эришиш учун ҳамкорлик қилишини ифодалайди.

Анъанавий дарсда ҳам савол-жавоб, суҳбат ва мустақил ишлардан фойдаланилади. Шунинг учун интерактив таълимни анъанавий усулларга мутлақо қарама-қарши қўйиш тўғри эмас. Муҳими — дарсда ўқувчи қандай вазифани бажараётгани, билимни қай даражада мустақил ўзлаштираётгани ва ўз фикрини қандай асослаётганидир.

Интерактив таълимнинг муҳим хусусиятлари қуйидагилардан иборат:

- ўқувчиларнинг дарсда фаол иштирок этиши;
- савол бериш ва мустақил хулоса чиқариш имконияти;
- ҳамкорликда муаммоларни ҳал қилиш;
- турли фикрларни таққослаш ва таҳлил қилиш;
- назарий билимларни амалий вазиятларда қўллаш;
- ўз фаолиятини баҳолаш ва рефлексия қилиш.

Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилотининг 2025 йилда эълон қилинган *Unlocking High-Quality Teaching* ҳисоботида сифатли таълимнинг муҳим йўналишлари сифатида ўқувчиларнинг фикрий фаоллигини таъминлаш, синфдаги самарали мулоқотни ривожлантириш, форматив баҳолаш ва мазмунли қайта алоқадан фойдаланиш кўриб чиқилган [7].

Бу ёндашув ўқитувчи фақат маълумот етказувчи эмас, балки ўқувчиларнинг фикрлаш жараёнини ташкил этувчи, уларга йўналиш берувчи ва ривожланишини қўллаб-қувватловчи мутахассис эканини кўрсатади.

Интерактив таълимнинг яна бир муҳим жиҳати — ўқувчиларда мулоқот маданияти, масъулият, ўз фикрини далиллар билан ифодалаш ва бошқаларнинг қарашларини ҳурмат қилиш кўникмаларини ривожлантириш имкониятидир.

Шу билан бирга, интерактив методнинг мавжудлиги ўз-ўзидан юқори натижани кафолатламайди. Агар гуруҳдаги иш ўқув мақсадига хизмат қилмаса ёки айрим ўқувчилар фаолиятда иштирок этмай қолса, бундай дарснинг имкониятлари тўлиқ амалга ошмаслиги мумкин.

Демак, интерактив таълимнинг асосий мезони ташқи фаоллик эмас, балки ўқувчиларнинг мазмунли фикрий иштироки ва таълим мақсадига эришишидир.

2. Интерактив таълим ва мустақил фикрлашни ривожлантириш

Мустақил фикрлаш инсоннинг маълумотни тушуниш, таҳлил қилиш, сабаб-оқибат муносабатларини аниқлаш, муқобил ечимларни таққослаш ва асосланган хулоса чиқариш қобилияти билан боғлиқ.

Бундай қобилият фақат тайёр маълумотларни ёдлаш орқали тўлиқ шаклланмайди. Ўқувчи ўз фикрини баён қилиш, саволларга жавоб излаш, хатоларини таҳлил қилиш ва бошқаларнинг нуқтаи назарини баҳолаш имкониятига эга бўлиши керак.

Интерактив таълим бунинг учун бир қатор педагогик имкониятларни яратади.

Биринчидан, ўқувчига савол бериш ва ўз фикрини асослаш имконияти берилади. Иккинчидан, ҳамкорликда ишлаш жараёнида турли қарашлар билан танишиш ва уларни таққослашга шароит яратилади. Учинчидан, муаммоли вазифалар ўқувчини тайёр жавобни такрорлашдан кўра, ечим излашга ундайди.

Фриман ва ҳаммуаллифларининг 2014 йилда *Proceedings of the National Academy of Sciences* журналида эълон қилинган метатаҳлили фаол таълим усулларининг олий таълимдаги фан, технология, муҳандислик ва математика курсларига таъсирини ўрганган. Таҳлил 225 та тадқиқотни қамраб олган. Муаллифлар фаол таълим қўлланган курсларда имтиҳон натижалари ўртача яхшироқ бўлганини ва анъанавий маърузага асосланган курсларда фанни ўзлаштира олмаслик хавфи юқорироқ бўлганини аниқлаганлар [8].

Ушбу натижани талқин қилишда муҳим бир жиҳатни ҳисобга олиш лозим: тадқиқот олий таълимдаги муайян фанлар доирасида ўтказилган. Шунинг учун унинг натижаларини барча ёш гуруҳлари ва фанларга ўзгаришсиз татбиқ этиш мумкин эмас. Бироқ у ўқувчиларни фаол фикрлаш ва ўқув жараёнида иштирок этишга жалб қилишнинг аҳамиятини кўрсатувчи муҳим илмий далилдир.

Мустақил фикрлашни ривожлантириш учун ўқитувчи дарсда қуйидаги саволлардан фойдаланиши мумкин:

- Сизнингча, бу ҳодиса нима сабабдан юз берди?
- Фикрингизни қайси далиллар билан асослай оласиз?
- Муаммони ҳал қилишнинг яна қандай йўллари бор?
- Таклиф этилган ечимнинг кучли ва заиф томонлари нимада?
- Бу билимни кундалик ҳаётда қаерда қўллаш мумкин?

Бундай саволлар ўқувчиларни фақат жавобни эслашга эмас, балки фикрлаш жараёнини тушунтиришга ҳам йўналтиради.

3. Дарс жараёнида қўлланиладиган интерактив методлар

Интерактив таълимнинг самарадорлиги кўп жиҳатдан методни тўғри танлашга боғлиқ. Ҳар бир метод муайян педагогик вазифани ҳал қилишга хизмат

қилади. Шу сабабли ўқитувчи методни унинг оммабоплигига қараб эмас, балки дарс мақсади ва кутилган натижага мувофиқ танлаши лозим.

1-жадвал. Интерактив методларни танлаш ва натижани текшириш

Метод	Асосий мақсад	Қачон қўллаш мақбул	Натижани текшириш
«Ақлий ҳужум»	Ғояларни йиғиш, муаммони кенг кўриш	Янги мавзуга кириш ёки ечимлар излаш	Ғояларни мезонлар бўйича саралаш
«Кластер»	Тушунчаларни тизимлаштириш	Билимни фаоллаштириш ёки умумлаштириш	Боғланишларни тушунтириш
«Жигсо»	Ҳамкорликда ўрганиш	Материални қисмларга ажратиш мумкин бўлганда	Индивидуал савол ёки қисқа топшириқ
Кейс-стади	Муаммони таҳлил қилиш, қарорни асослаш	Ҳаётий вазиятни таҳлил қилишда	Ечим ва далилларни баҳолаш
Баҳс-мунозара	Далиллаш ва қарашларни таққослаш	Очиқ, баҳсли савол бўлганда	Далиллар сифати, мулоқот маданияти
Лойиҳавий таълим	Муаммони ўрганиш ва амалий маҳсулот яратиш	Бир нечта босқич ва манба талаб қилинганда	Жараён, шахсий ҳисса ва натижа рубрикаси

3.1. «Ақлий ҳужум» методи

«Ақлий ҳужум» ўқувчиларнинг муайян муаммо бўйича турли ғоя ва таклифларни илгари суришини рағбатлантиради.

Масалан, «Табиатни асраш учун нима қилишимиз мумкин?» мавзусида ўқитувчи ўқувчиларга қисқа вақт ичида имкони борича кўпроқ ғоя таклиф қилишни сўрайди.

Биринчи босқичда фикрлар йиғилади. Иккинчи босқичда улар гуруҳланади. Учинчи босқичда эса таклифларнинг амалий имкониятлари ва мақсадга мувофиқлиги муҳокама қилинади.

Бу метод ўқувчиларнинг ижодий фикрлаши, ғоя билдиришга бўлган ишончи ва жамоавий мулоқотини ривожлантиришга хизмат қилиши мумкин.

Ўқитувчи учун тавсия: дастлабки ғояларни билдириш босқичида ўқувчиларни шошилинч танқид қилишдан сақланиш, кейинги босқичда эса таклифларни асосли мезонлар бўйича баҳолаш зарур.

3.2. «Кластер» методи

Кластер методи маълум бир тушунча атрофидаги ғоялар ва улар ўртасидаги боғланишларни график шаклда ифодалашга ёрдам беради.

Масалан, «Соғлом турмуш тарзи» тушунчаси марказга ёзилади. Унинг атрофида жисмоний фаоллик, тўғри овқатланиш, уйқу тартиби, шахсий гигиена ва руҳий саломатлик каби йўналишлар белгиланади.

Сўнгра ҳар бир йўналишга оид мисоллар келтирилади ва тушунчалар ўртасидаги муносабатлар муҳокама қилинади.

Бу метод ўқувчиларга мавзунинг таркибий қисмларини тизимлаштириш, асосий ва иккинчи даражали тушунчаларни фарқлаш ҳамда мавзуни умумлаштиришда ёрдам беради.

3.3. «Жигсо» методи

«Жигсо» методи ҳамкорликда ўрганишни ташкил этишга қаратилган.

Бунда ўқув материали бир нечта қисмга ажратилади. Ҳар бир ўқувчи ёки кичик гуруҳ муайян қисмни чуқурроқ ўрганади. Кейин иштирокчилар ўзлари ўрганган маълумотларни бошқаларга тушунтирадилар ва умумий билим шакллантирилади.

Масалан, «Экосистема» мавзусида гуруҳлар ўсимликлар, ҳайвонлар, микроорганизмлар ва жонсиз муҳит омилларини алоҳида ўрганиши мумкин. Кейин ҳар бир гуруҳ ўз маълумотларини бошқалар билан бўлишади.

Методнинг муҳим шарти — ҳар бир ўқувчи ўз вазифасини тушуниши ва умумий натижага ҳисса қўшиши керак.

Ўқитувчи учун тавсия: гуруҳларга вазифаларни тақсимлаш билан чекланмасдан, ҳар бир ўқувчининг мавзуни қанчалик ўзлаштирганини индивидуал саволлар ёки қисқа топшириқлар орқали текшириш лозим.

3.4. Кейс-стади методи

Кейс-стади реал ҳаётга яқин муаммоли вазиятни таҳлил қилиш ва ечим таклиф этишга асосланади.

Масалан, «Ўқувчи интернетда шубҳали ҳавола олди. У қандай йўл тутиши керак?» деган вазият таклиф қилинади.

Ўқувчилар муаммони аниқлайдилар, эҳтимолий хавфларни муҳокама қиладилар, турли ечимларни таққослайдилар ва энг мақбул қарорни асослашга ҳаракат қиладилар.

Кейс-стади таҳлилий фикрлаш, қарор қабул қилиш, далиллар билан ишлаш ва ҳаётий вазиятларда билимларни қўллаш кўникмаларини ривожлантириш учун қулай метод ҳисобланади.

3.5. Баҳс-мунозара методи

Баҳс-мунозара ўқувчиларнинг муайян масала бўйича ўз қарашларини баён қилиши, далиллар келтириши ва бошқа фикрларни таҳлил қилиши учун шароит яратади.

Масалан, «Таълим жараёнида рақамли технологиялардан фойдаланишнинг афзалликлари ва чекловлари нималардан иборат?» деган савол муҳокама қилиниши мумкин.

Мунозарада фақат бир томоннинг фикрини ҳимоя қилиш эмас, балки муаммони турли нуқтаи назардан кўриб чиқиш муҳимдир.

Ўқитувчи барча иштирокчиларга тенг имконият яратиши, шахсга эмас, фикр ва далилларга муносабат билдириш маданиятини шакллантириши лозим.

3.6. Лойиҳавий таълим

Лойиҳавий таълим ўқувчиларнинг муайян муаммони ўрганиш, маълумот тўплаш, ечим ишлаб чиқиш ва натижани тақдим этиш фаолиятини қамраб олади.

Масалан, «Мактабда сувни тежаш йўллари» мавзусидаги лойиҳада ўқувчилар сувдан фойдаланиш ҳолатини кузатишлари, муаммоларни аниқлашлари ва тежамкорликка доир таклифлар тайёрлашлари мумкин.

Бундай фаолият билимларни ҳаётий вазиятлар билан боғлаш, жамоада ишлаш ва натижа учун масъулиятни ҳис қилиш имкониятини яратади.

Бироқ лойиҳанинг муваффақияти фақат тайёр тақдимотнинг чиройли бўлиши билан белгиланмайди. Унда ўқувчиларнинг шахсий ҳиссаси, далиллардан фойдаланиши, муаммони тушуниши ва ечимни асослаши ҳам ҳисобга олиниши зарур.

4. Интерактив дарсни самарали ташкил этиш шартлари

Интерактив методларни қўллашда муайян педагогик шартларга риоя қилиш муҳимдир.

2-жадвал. Интерактив методни танлаш мезонлари

Мезон	Ўқитувчининг назорат саволи	Амалий ечим
Дарс мақсади	Ўқувчи якунда нимани бажара олиши керак?	Кузатиш мумкин бўлган натижани белгилаш
Мазмун	Мавзу қандай фаолиятни талаб қилади?	Тушунча — кластер; муаммо — кейс; далиллаш — мунозара
Ўқувчилар таркиби	Ҳамманинг иштирокини қандай таъминлайман?	Ролларни тақсимлаш ва индивидуал текшириш
Вақт ва ресурс	Методни ажратилган вақтда бажариш мумкинми?	Вазифани қисқартириш ёки соддароқ усул танлаш
Баҳолаш	Мақсадга эришилганини нима кўрсатади?	Мезон, чек-лист, чиқиш чиптаси ёки қисқа топшириқ

Биринчидан, дарс мақсадини аниқ белгилаш керак. Ўқитувчи дарс якунида ўқувчи нимани билиши, нимани тушунтириши ёки қандай амалий вазифани бажара олишини олдиндан белгилаши лозим.

Иккинчидан, методни мақсадга мувофиқ танлаш зарур. Агар мақсад ғояларни йиғиш бўлса, «Ақлий ҳужум»; тушунчаларни тизимлаштириш керак

бўлса, «Кластер»; ҳамкорликда ўрганиш учун «Жигсо»; муаммоли вазиятни таҳлил қилиш учун эса кейс-стади самарали танлов бўлиши мумкин.

Учинчидан, вақтни тўғри тақсимлаш лозим. Дарснинг ҳар бир босқичи учун вақт белгиланмаса, гуруҳ иши чўзилиб кетиши ва якуний хулоса учун вақт қолмаслиги мумкин.

Тўртинчидан, барча ўқувчиларнинг иштирокини таъминлаш керак. Гуруҳда доимо бир ёки икки нафар ўқувчи фаол бўлиб, қолганлар кузатувчи бўлиб қолмаслиги учун вазифалар ва роллар аниқ тақсимланиши зарур.

Бешинчидан, хавфсиз ва ҳурматга асосланган муҳит яратиш муҳим. Ўқувчи хато қилишдан қўрқмаслиги, савол бериш ва ўз фикрини билдириш имкониятига эга бўлиши керак.

Олтинчидан, дарс якунида натижаларни таҳлил қилиш лозим. Ўқитувчи ўқувчилар мақсадга қай даражада эришганини аниқлаши, тушунмовчиликларни бартараф этиши ва кейинги дарс учун хулоса чиқариши керак.

1-расм. Интерактив дарсни режалаштириш ва такомиллаштириш алгоритми

Шуни ҳам таъкидлаш лозимки, ҳар бир дарсда албатта бир нечта интерактив методдан фойдаланиш шарт эмас. Айрим мавзуларда ўқитувчининг қисқа ва аниқ тушунтириши, намойиш ёки мустақил машқ ҳам зарур бўлади. Энг муҳими — турли методларнинг мақсадли ва ўзаро уйғун қўлланилишидир.

5. Интерактив таълимда баҳолаш ва қайта алоқанинг аҳамияти

Интерактив дарснинг самарадорлигини аниқлашда фақат якуний баҳо ёки бажарилган топшириқлар сонига таяниш етарли эмас. Ўқувчининг мавзуни тушуниши, фикрини асослаши, билимни янги вазиятда қўллаши ва ўз хатоларини тузатиши ҳам муҳим кўрсаткичлар ҳисобланади.

3-жадвал. Интерактив дарс натижаларини кузатиш кўрсаткичлари

Кўрсаткич	Кузатиладиган далил	Баҳолаш воситаси
Тушуниш	Ўқувчи тушунчани ўз сўзи билан изоҳлайди	Қисқа изоҳ ёки чиқиш чиптаси
Далиллаш	Фикрини мисол ёки манба билан асослайди	«Фикр + далил + изоҳ» мезони
Ҳамкорлик	Вазифани бажаради, тинглайди, ҳисса қўшади	Гуруҳ роли бўйича чек-лист
Муаммони ҳал қилиш	Ечим таклиф қилади ва муқобилни таққослайди	Кейс учун баҳолаш рубрикаси
Рефлексия	Қийинчилик ва кейинги қадамни айтади	Ўзини ўзи баҳолаш карточкаси

Шу мақсадда форматив баҳолаш, яъни ўқув жараёни давомида ўқувчининг ривожланишини кузатиш ва унга ёрдам беришга қаратилган баҳолаш усулларидан фойдаланиш мумкин.

Масалан, ўқитувчи қуйидаги усулларни қўллаши мумкин:

- **«Чиқиш чиптаси»** — дарс охирида ўқувчи ўрганган бир муҳим ғоясини ва унда қолган бир саволни ёзади.
- **Ўзини ўзи баҳолаш** — ўқувчи белгиланган мезонлар асосида ўз ишини таҳлил қилади.
- **Ўзаро баҳолаш** — ўқувчилар бир-бирининг ишига олдиндан белгиланган мезонлар асосида фикр билдирадилар.
- **Қисқа савол-жавоб** — ўқитувчи асосий тушунчаларни ўзлаштириш даражасини аниқлайди.
- **Рефлексия** — ўқувчилар нимани ўргангани, қайси вазифада қийналгани ва кейинги сафар нимани яхшилаши мумкинлигини таҳлил қиладилар.

Самарали қайта алоқа фақат «тўғри» ёки «нотўғри» деган баҳо билан чекланмаслиги керак. У ўқувчига нимани яхши бажарганини, қайси жиҳатни такомиллаштириши лозимлигини ва бунинг учун қандай ҳаракат қилиши мумкинлигини кўрсатиши зарур.

Масалан, «Жавобингизда асосий фикр тўғри берилган. Энди уни иккита далил билан мустаҳкамлашга ҳаракат қилинг» деган фикр ўқувчига кейинги қадамни англашда ёрдам беради.

Бунда баҳолашнинг мақсади фақат камчиликни аниқлаш эмас, балки ўқувчининг кейинги ривожланишини қўллаб-қувватлашдан иборат бўлиши керак.

6. Ўқитувчилар учун амалий тавсиялар

Интерактив таълимни самарали ташкил этиш учун қуйидаги тавсияларга амал қилиш мақсадга мувофиқ:

1. Ҳар бир дарс учун ўлчаш мумкин бўлган аниқ ўқув натижаларини белгиланг.
2. Танланган методнинг дарс мақсадига қанчалик мос келишини олдиндан таҳлил қилинг.
3. Топшириқларни ўқувчиларнинг ёши, тайёргарлик даражаси ва индивидуал хусусиятларига мослаштиринг.
4. Гуруҳларда ишлашда ҳар бир иштирокчига аниқ вазифа беринг.
5. Ўқувчилардан фақат жавобни эмас, балки унинг асосини ҳам тушунтиришни сўранг.
6. Дарсда хатоларни жазолаш воситаси сифатида эмас, балки ўрганиш имконияти сифатида кўриб чиқинг.
7. Рақамли воситалардан улар таълим мақсадига хизмат қилгандагина фойдаланинг.
8. Дарс охирида ўқувчиларнинг тушуниш даражасини текширинг.
9. Ўз дарсингизни ҳам таҳлил қилинг: қайси усул иш берди, кимлар фаол иштирок этди ва нимани ўзгартириш керак?
10. Ўз тажрибангизни ҳамкасблар билан муҳокама қилинг ва илмий-педагогик адабиётларни ўрганиб боринг.

Интерактив таълимни ривожлантиришда мактаб раҳбариятининг қўллаб-қувватлаши, ўқитувчиларнинг малакасини ошириш, зарур ресурслар билан таъминлаш ва тажриба алмашиш имкониятларини яратиш ҳам муҳим аҳамиятга эга. Чунки сифатли дарс фақат алоҳида ўқитувчининг саъй-ҳаракатларига эмас, балки таълим муассасасидаги умумий муҳит, вақт, ўқув дастурлари ва мавжуд имкониятларга ҳам боғлиқ.

Таҳлилнинг чегаралари. Интерактив методлар барча фанлар ва синфларда бир хил натижа беради, деб хулоса қилиш мумкин эмас. Самарадорлик дарс мақсади, топшириқ сифати, ўқувчилар тайёргарлиги, синф муҳити, вақт ва ўқитувчининг методик маҳоратига боғлиқ. Шу сабабли жадваллар ва алгоритм эмпирик натижа эмас, балки илмий манбаларга таянган методик восита сифатида таклиф этилмоқда.

Хулоса

Замонавий дарсни интерактив таълим асосида ташкил этиш ўқувчиларнинг билим олиш жараёнидаги фаоллигини ошириш, мустақил фикрлашини қўллаб-қувватлаш ва ҳамкорликда ишлаш кўникмаларини ривожлантириш учун муҳим педагогик имкониятларни яратади.

«Ақлий ҳужум», «Кластер», «Жигсо», кейс-стади, баҳс-мунозара ва лойиҳавий таълим каби методлар ўқув мақсадига мувофиқ танланганида, ўқувчиларга билимларни фақат эслаб қолиш эмас, балки уларни тушуниш, таҳлил қилиш ва амалиётда қўллаш имконини беради.

Бироқ интерактив таълимни самарали ташкил этиш учун методларнинг ўзигина етарли эмас. Дарснинг аниқ мақсади, мазмунли топшириқлар, барча ўқувчиларнинг иштироки, ўзаро ҳурмат муҳити, адолатли баҳолаш ва самарали қайта алоқа ўзаро уйғун бўлиши зарур.

Ҳар бир ўқитувчи ўз дарсида кичик, аммо мақсадли ўзгаришлардан бошлаши мумкин: ўқувчиларга кўпроқ фикр билдириш имкониятини бериш, муаммоли саволлар қўйиш, гуруҳдаги вазифаларни аниқ тақсимлаш ва дарс якунида ўқувчилар нимани ўрганганини таҳлил қилиш.

Таълим сифатини ошириш бир кунлик жараён эмас. У илмий асосланган ёндашув, педагогик маҳорат, изланиш ва мунтазам такомиллаштиришни талаб қилади.

Шундай экан, замонавий ўқитувчининг асосий вазифаси фақат билим бериш эмас, балки ўқувчини фикрлашга, изланишга, савол беришга ва мустақил қарор қабул қилишга ўргатишдан ҳам иборатдир. Интерактив таълимнинг ҳақиқий аҳамияти ҳам айнан шунда намоён бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги Қонуни. 2020 йил 23 сентябрь, ЎРҚ-637-сон. Расмий матн: https://lex.uz/docs/5013007 (мурожаат санаси: 18.10.2026).

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 апрелдаги «Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида»ги ПФ-5712-сон Фармони. Расмий матн: https://lex.uz/uz/docs/4312785 (мурожаат санаси: 18.10.2026).

3. Азизхўжаева Н. Н. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат: ўқув қўлланма. Тошкент: Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Адабиёт жамғармаси нашриёти, 2006. 160 б.

4. Муслимов Н. А., Усмонбоева М. Ҳ., Сайфуров Д. М., Тўраев А. Б. Инновацион таълим технологиялари: ўқув-методик қўлланма. Тошкент, 2015. 208 б.

5. Ишмуҳамедов Р. Ўқув жараёнида интерфаол услублар ва педагогик технологияларни қўллаш услубияти. Тошкент: РБИММ, 2008. 68 б.

6. Толипова Ж. О. Педагогик технологиялар — дўстона муҳит яратиш омили. Тошкент: ЮНИСЕФ, 2005.

7. OECD. Unlocking High-Quality Teaching. Paris: OECD Publishing, 2025. https://doi.org/10.1787/f5b82176-en.

8. Freeman S., Eddy S. L., McDonough M., Smith M. K., Okoroafor N., Jordt H., Wenderoth M. P. Active learning increases student performance in science, engineering, and mathematics. Proceedings of the National Academy of Sciences. 2014; 111(23): 8410–8415. https://doi.org/10.1073/pnas.1319030111.